

EGY MÁS SZÁZ FORINTNYI ALAP TÖRTÉNETE.

II.

MÁSODIK GYÜJTŐKÖNYVECSKÉM.

BUDA-PEST, márt. 1.

Ha mindenki minden tele könyvhez egy cikket ír, több lesz a könyvcikk, mint a pénz. Készen vagyok némelyek ily megjegyzésére, s mégis elmondok némieket e könyvecském beadása alkalmából.

Ha az olvasmánynak mulattatási vagy legalább érdeklési célja lehet, e sorokban, úgy hiszem, az írásért a tartalom által igazolva vagyok. Ebből még tanulni való is választható ki.

Buda-Pestiek nem szeretnek adakozni, csak azt elfogadni szeretik. Ők főváros. Ők adják a hangot, az irányt, a műveltséget az országnak. Nekik joguk van contributiót követelni az országtól, de contribuálni nem kötelesek. Ők a nap, tőlük jó a világosság. Tartsa szerencséjének a provincia, hogy a főváros elfogadja lapjaira az előfizetést, indítványaira a tapsot, társulatai számára a részvényjegyet, tagsági díjt, Deák-, Eötvös-, Arany- emlékszobrokra a filléreket stb.

A fővárosiak szabály szerint valóban nem adnak szívesen közczélokra. Kivált pedig nem erdélyi, székely, unitárius s több afféle csodabogárságokra.

Ez tény s mit csak a közművelődési egyletnél látok megváltozva.

Mi, unitáriusok, mégis gyűjtést határoztunk templomunkra — itt, e viszonyok közt. Én is presbyter levén, egy könyvet magamhoz vettem, gondolva, csak lesz nekem 100 jó emberem, a kiktől, ha 1 forintot kérek, nem tagadják meg. Figyelmeztettek, hogy, mint az akadémia tagja, tagtársaimat keressem föl, ott is találok annyit, hogy könyvem megtöltsem.

Nem találtam. Mily iszonyu fáradságomba került nekem betölteni kis első könyvem, elmondtam I. cikkemben. A másodikat hogy elvállaltam, véletlen műve.

Mint az akadémiai kéziratár rendezője, megismerkedtem dr. Kohn Sámuel tudós és szeretetreméltó fővárosi izraelita rabbi-val. Egy alkalommal a szombatosokról volt szó, s ő megjegyezte, hogy Péchy Simonnak van a székely-kereszturi unitárius középtanoda könyvtárában egy zsoltár fordítása, a mi őt nagyon érdekelné. Ugy értette, hogy tán épen tőlem került oda. Nem lehetne e azt neki használatra megkapni?

Megkísérlem — felelém, s majd tudósítom.

A könyvtárnok oly szives volt, hogy velem közölte. Kohn ur rendkívül meg volt lepve Péchy írói nyelve, eredeti zamatja s szépségei, theologiai ismereteinek sokoldalúsága és mélysége által, s kérte az akadémiát, járna közbe, hogy firmája alatt ama kéziratot ő áttanulmányozhassa. A képviselő Tanács megengedte, s a jeles férfi most Szilády Áron tudós collegájával dolgozik rajta: egyik zsidó exegetikai, a másik magyar irodalomtört. jegyzeteket ad hozzá, s így fogja kiadni az akadémia „Corpus Poetarum“ czimű nagy tudományos vállalatában, melynek kezdeményezője boldogult Toldy volt, folytatója imént nevezett Szilády Áron ur. Kiadásra annak idejében a képviselő Tanács beleegyezését ki fogják kérni, s a székelykereszturi középtanoda a tiszteletdíj egy részét kapja a tulajdonjogért.

Ilyen alkalma volt az én Kohn rabbi urral való megismerkedésemnek.

Mikor a főváros által adott gyönyöví templomhelyre ekkleziánkat beigtatták, ő is megtudta, s kérdezte tőlem: hogy fogjuk templomunkat ama diszes helyre építeni? Adakozásból — feleltem én, s mindig magammal hordott kis gyűjtő-könyvecskémet megmutattam. Ilyet nyomattunk sok százat, mindenikünk gyűjt, a mit mi gyűjtünk, anynyit az angol-amerikai unitáriusoktól is remélünk, s hiszszük, hogy a kikötött öt év alatt legalább anynyit, a mivel megkezdhessük, gyűjteni képesek leszünk.

Megnézve könyvem, megdicsérte alakját, a czélt helyeselte, s magyaros őszinteséggel kére: adnék neki is egyet. Ő is szivesen gyűjt.

S e februárnak — ugy tetszik — 16-án száz forinttal terhelve személyesen hozta hozzám az akadémia kézirattárába a 160. számú, s egytől-egyig elhelyezett és kiszaggatott lapu könyvecskét, kérve újból — nem rövid időtüzessel — még egyet. Én az aláíró 20 ur közül csak a főtisztelendő urat vagyok szerencsés ismerni, a ki maga 7 forintot irt alá, több barátja tizet-tizet, Léderer Sándor ur 29 forintot, s ime, mert nekik az én jó ismeróm — s ha ugy szabad mondanom, barátom — az unitárius templom ügyét ajánlta, ők mindnyájan pártolták azt, s anyagilag bőkezűleg előmozdították, nekem azt a rendkívüli örömet okozva, hogy egy hónap időközében 200 forint gyűjtést adhattam be rendeltetési helyére. Fogadják erte mindnyájan a legőszintébb köszönetemet, s zsenge unitárius egyházunk háláját.

Nekem sokféle tervem volt, hogyan gyűjtsünk mi építési alapot, ha Kolozsvár Története (maholnap) készen lesz, egyet-kettőt valósnit megkísérlek; de hogy egy régi tudományos kézirat utján jussak segélyhez, azt valóban nem gondoltam. Ez merőben a szépséyes véletlen műve. S a főtisztelendő urnak ajánlkozása oly önkéntes volt, modora oly finom, hogy kétszeresen emeli tette becsét, s bennem a személye iránti tiszteletet.

Hogy az indokok közt ott lehetett annak tudata is, hogy a Péchy-Codex megszerzésében nekem is van részem, ez lehetséges; de én meg vagyok győződve, hogy e tett mélyebb erkölcsi rugója a

tiszta emberiségi s hazafiui tekintet és baráti kölcsönös segélynyújtás egy üdvösnek ígérkező közügy irányában.

Péchy Simon más művei iránt is kérdezősködött tőlem, s én felvilágosítottam. A főtisztelendő püspök urat is fölkeríte közbenjárásra, s én hiszem, nem lesz foganat nélküli. Magasztalólag szólott püspökünk magas és tisztult értelmiségéről, szabadelvü nyilatkozatairól, s igazi főpapi komolyságáról és méltóságos magatartásáról. „Főtisztelendő Ferencz József ur igazán tipikus keresztény protestáns főpap — mondá, a kinek arczáról és szemeiből épp úgy meglátszik az igaz emberszeretet, mint minden szavából és véleményéből kitünik. Az unitáriusokról nagyon kedvező fogalmat ad az idegennek önök nemes szívü püspöke.“ Ilyen észrevételeket tett nekem, midön egy látogatásunk alkalmával a főtisztelendő püspök urtól vele eljöttem.

Dr. Kohn rabbinak én Dávid Ferencz-ről irt tragikus sor-su művet átadtam emlékül, ő nekem Zsidók Története Magyarországon czimü könyve első kötetét. Nagy, érdekes mű — mondják, a kik olvasták. Majd én is elolvastam s irok róla. Ő Dávid Ferenczről elragadtatással beszél, tanulmányt ír róla, rendkívüli embernek tartja, a kinek theologiai tudománya összes kortársaié fölött állott a keleti Magyarországbán, jelleme pedig szeretetre s csodálatra méltó. Az unitáriusok alapítójukra büszkék lehetnek. Birják-e önök erényeit? — kérdé egy beszélgetésünkkor. Igyekezünk — válaszoltam én. Ha e tanulmány majd megjelenik, a Keresztény Magvető szerkesztőit figyelmeztetni fogom rá, nem azért, mert engem is — tán? — érdekel, de mert az, a mit egy ily tudós pap a mi Dávid Ferenczünkről ír, mindenki előtt — annál inkább önök havi irata — figyelmére méltó.

Mikor elsőbben meglátogattam a derék férfit, meglepett könyvtára. Egy oldalán a szobának magyar, latin, német, franczia, angol irodalom, a másik két oldalon zsidó, görög, persa, arab, egész kelet majdnem minden irodalma jobb s ritkább művei! Zsidó, görög biblia-féle Codexek, a Thalmud és Korán sokféle kiadásai s interpretatorai, régi ritka kéziratok, tömérdek zsidó zsolttár, régi zsidó írók classikus művei, szóval: a zsidó irodalomnak oly gazdag tárházat rejti magában dr. Kohn rabbi könyvtára, a milyenről nekem fogalmam sem volt.

Én eddig egy-két zsidó könyvről hallottam, néhány zsidó író nevét s művét ismertem; de hogy a zsidóknak ilyen ó és új irodalma, s egy tudósuknak ekkora könyvtárgazdagsága legyen, megvallom, nem hittem. Német, franczia, angol, zsidó könyveket olyakat pillantottam meg, hogy jött a rabbi előtt kalapot emelnem, s tudományosságát elismernem. Nekem is volt egykor, mikor még boldogtalanságom nem következett volt be, szent emlékü ipam, Mike Sándor s magam szorgalma után, 4—5 ezeryi könyvem, s bizony nem közönséges unitárius gyűjteményem; de a milyen zsidó gyűjtemény itt van, olyan az enyém nem volt!

De hát dr. Kohn rabbi 60,000 pesti izraelitának magyar predikátora! kiknek prédikál, keresztel, a kiket összeesket és eltemet. Mit gondolnak az én szerény unitárius pap barátaim, mi a papi fizetése, s mi a stolája neki? Ebből lehet áldozni irodalomra, lehet nőt, családot fentartani, gyereket nevelni. A rabbinak él atyja, egy tisztos öreg, jó ur, neje, van egy kedves felnőtt fia, de a ki nem ügyvéd lesz vagy hivatalnok, hanem keréskedő. E rabbinak termei vannak, drága szőnyegekkel, selyem s brüsseli csipkés, párnás és függönyös ablakok, faragott drága butorzat, karos- és hintaszékek, a falakon zsidó főpapok, s rokonainak és barátainak fényűzőleg aranyozott keretű arczképei. Egy uri salon benyomását teszi a bemenőre minden, s maga a házi ur egy nyugati, világias műveltségű férfi.

Dr. Kohnnak annyi hallgatója van, a hány unitárius az erdélyi részekben! Örvendek ismeretségének, s cultiválni igyekezem barátságát.

Volt még beszélgetésünknek két érdekes tárgya: a zsidók megmagyarosodása s a zsidó theologia.

Őn — így szóla egykor hozzám — nagy figyelemmel nézte könyvtáramat; látja, mennyi nagy emléke lehet abban a multnak. A mi életünk évezredekre terjed, a zsidó eszes nép, szeret tanulni, s megtartja, a mit tud. Önök minket folyvást a galicziai fürtös és hosszú taláru zsidó mértékével mérnek, azt képzelik, hogy nekünk csak előítéleteink vannak, nem tudományunk, czeremoniánk nem meggyőződésünk.

Ez az önök baja, s a mi szerencsétlenségünk. Örvendek, ha könyvtáram önre azt a benyomást tette, hogy a zsidónak irodalma, multja, története, s történelmi önérzete van!

De hát ez és a magyarosodás hogy férnek aztán össze? kérdém én.

Megmondom, uram! hallgasson meg. Az én apám, mikor Pestre jött, egy szót sem tudott magyarul. Én ugy tudok, mint ön. Fiam már zsidóul nem igen jól tud. Ez tény, uram!

Mondok egy mást. Husz éve, hogy magyarul beszélék liveimnek. Két társam közül egyik német, a más zsidó predikátor, én magyar predikátor vagyok. Eleinte nehánynak papoltam, később száznaknak, ma 30—40 ezernek. S valamenynyi megért, sok szereti a magyar nyelvet, nagy rész édes anyai nyelvének nézi. De sűrűn és nagy számmal hallgatják szónoklatomat. Legyenek önök türelemmel. Várják be a szivek és lelkek átalakulását. A magyar zsidóság azon az uton van, hogy ez megjő kimaradhatlanul. Apám, én és fiam három generatiót teszünk. S ha már a mi házunknál ekkora a változás ez aránylag rövid idő alatt, mekkora lesz 25—30 év alatt mostani oktatási rendszerünkkel!

Reméljenek kérem, s ne kételkedjenek a zsidókban és főleg ne üldözzék!!

Én meg fogom érni — hidje el ön — így zárta be beszédét a főtisztelendő ur, hogy hallgatóim engem e haza, Magyarország és a

magyar nemzet iránt való szeretetben, nyelve mivélésében s jóllétének és szabadságának munkájában hiven fognak követni. -- Önök még meg fognak velünk egykor elégedni, csak ne gyűlöljenek, s ne bántalmazzanak.

Ily beszélgetések közt töltöttem én el tisztelt rabbi honfitársammal a minap egy fél órát.

Bocsánat, ha ennek s egyebeknek is megírásával az olvasót untattam.

JAKAB ELEK.

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, martius, 1886.

(A presbyteri választások és a pártok viszonya a franciaországi reformált egyházban; a kibékülés kevésbé lehetséges mint valaha. — A protestans történelmi könyvtár új berendezése. — A vallási tudományok tanfolyamának megkezdése a Sorbonne tanintézetében berendezett felsőbb tudományos előadásoknál.)

Szerkesztő ur!

A franciaországi reformált egyházban a presbyteriumokban és consistoriumokban az új választások február 14-én végrehajtottak. Az eredmény nem sokban változtatta meg az előbbi viszonyokat. Azt lehet mondani, hogy számra az orthodoxok és szabadelvűek annyian vannak, a menyinyien voltak. Ha némely szabadelvű ekklézsiák azt tapasztalhatták, hogy kebelükben az orthodox szavazatok száma szaporodott, de némely orthodox ekklézsiák szavazó urnáikban sokkal több szabadelvű szavazatot találtak, mint a megelőző választások alkalmával, körülbelől mindenik megtartotta azt az állást, a hol ezelőtt három évvel volt. Az eredmények legkiválóbbika kétségkívül az, melyet a szabadelvűek Párisban az oratoir-i központi ekklézsiában értek el, a hol egyébiránt az utóbbi választások alkalmával is többségben voltak. De ez évben a szabadelvűek győzelme annyival feltünőbb, mert most még inkább el akarták tőlük csikarni, mint máskor; sőt mondhatnám, hogy az orthodoxok minden áron el akarták csikarni s ezért minden módot felhasználtak. Mindezek ellenére a szabadelvűeknek nagyobb többsége volt, mint az 1883. évi választásnál.

A béke tehát egy választási szakra biztosítva van az oratoiri nagy és szép ekklézsiában. Némely jelekből azt lehet következtetni, hogy az orthodoxokat némileg leverte ez a vereség, a melyre éppen nem számítottak; mert úgy látszik, hogy a győzelmet az utolsó pillanatig magokénak hitték. Biztos forrásból tudom, hogy a szabadelvűek most már követelni fogják mindazokat a jogokat a béke helyreállítására, a melyeket 1883. óta nem használtak fel. Egyebek között követelni fogják, hogy havonként két szabadelvű predikatio tartassék az eddigi egy helyett, s Vigié ur mellé egy káplánt tesznek. A szabadelvű dekánok száma is tetemesen gyarapodni fog. Szóval, a szabadelvűek át kezdik látni, hogy csalódtak, midőn jogaikat erőlyesebben nem követelték, most már a szelidséget férfias erőlyel szándékoznak párosítani. Ez kötetességök is.